

АЛЕКСАНДРИЈА И МИТ О МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМУ*

Гај Г. Стромса

Апстракт: Од свој настaнка, Александрија је била место сусрeтања различитих култура и религија. Још пре настaнка хришћанства, у Александрији су се догодили многи кључни ушцаји на јудаизам. Под јелинистичким ушцајем Јевреји су научили да читају и проучавају Тору: пре тога није било верских школа, а није било ни читања Торе у Храму. У чланку који доносимо у преводу на српски, проф. Стромса се осврће на мултикултуролошке прилике у Александрији које су претходиле Ориеновом времену.

Кључне речи: култура, међурелијски и међуетнички односи, Александрија, Библиотека

Desde el primer Adán que vio la noche
Y el día y la figura de su mano,
Fabularon los hombres y fijaron
En piedra o en metal o en pergamino
Cuanto cine la tierra o plasma el sueño.
Aquí está su labor: la Biblioteca.
(J. L. Borges, *Alejandro, A.D. 641*)

[„...Од првога Адама, који виде
И дан и ноћ и облик своје руке,
Причаху људи и обликоваху
У камену, ковини, пергаменту.
Све што садржи земља ил' сан носи,
Овде је њихов труд: Библиотека...“
(Х. Л. Борхес, *Александрија, 641. н. е.*)]

Један од највећих просветитеља под писанским небом, Арналдо Момиљано [Arnaldo Momigliano], једном је приликом написао: „Пробудио сам се једног зимског јутра и запитао се: ‘Шта ја знам о томе у шта су људи у Атини, Риму и Јерусалиму веровали у првом веку пре Христа?’“ Момиљанов одговор на ово питање је био да он (а и сви остали људи) заправо зна јако мало. Ако је избегао да спомене Александрију, то је можда учинио због тога што би тада одговор био

* Изворник: G. G. Stroumsa, "Alexandria and the Myth of Multiculturalism", у *Origeniana Octava: Origen and the Alexandrian Tradition / Origene e la tradizione Alessandrina. Papers of the 8th International Origen Congress, Pisa, 27–31 August 2001, Volume 1* (Edited by L. Perrone in collaboration with P. Bernardino and D. Marchini), Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, 164A and B, Leuven: Leuven University Press and Peeters, 2003, 23-29.

много сложенији, јер су веровања у различитим сегментима александријске популације долазила из Тебе, Атине и Јерусалима.

Налик било којој другој метрополи у Средоземљу, Александрија је створила сопствени мит. Овај мит се није толико односио на моћ, веру или разум, већ на знање и систематично неговање културног сећања човечанства. То је мит мултикултурализма, за који стваралачки сусрет култура потиче од заједничког живота различитих заједница. За овај мит се подразумева двострука тврдња – да је сапостојање различитих етничких, верских и културних заједница мирно и да оно са собом повлачи снажну комуникацију и размену као и узајамно корисне утицаје. Уистину је *Библиошека* [Bibliothékê] њеног *Мусеиона* [Museion], посвећена култу књига, оно што је до дана данашњег остало главни символ Александрије и разлог њене славе, славе која ускоро треба да се поново васпостави, надамо се, посвећивањем нове александријске библиотеке.

Климент Александријски је, крајем другог века после Христа, живео у граду који је још увек био богат, узбудљив и огроман, са можда око милион становника, иако је његово време можда већ пролазило.¹ Када он свет пореди са симфонијом, може се претпоставити да је његов град, са својим утврђеним урбаним планом и различитим заједницама које заједно у њему живе, могао само да охрабри такву метафору. Ако се поиграмо са познатом Атанасијевом фразом о „граду-пустињи“, за Александрију би се тада могло рећи да читав космос уноси у један град.

Од свог настанка, Александрија је заиста била место окупљања различитих култура и религија: Грци (и Македонци), Египћани и Јевреји чинили су већину популације Александрије током њеног процвата у јелинистичко доба. Нису све ове етничке групе, да се разумемо, у потпуности уживале сва грађанска права, а Јевреји су пример тога. Јавни обреди града су били од највећег значаја, укључујући игре и поворке, и били су повезани са многим религијским култовима. Зевс, Дионис, Афродита, Изиде, богиња пловидбе, Серапис, првобитно династичко божанство, Анупис, као и обожавани чланови владајућих породица, сви су били присутни ту, као што је то већ био и безимени Бог Јевреја. А *Библиошека* је, пре него Серапеум – храм знања, пре него Божији храм – била стварно срце овог града.

Чињеница да су ове различите етничке и религијске заједнице живеле заједно, односно раме уз раме, у пет градских области, па чак и чињеница да су сви они убрзо почели да користе исти језик (да не заборавимо да се *Alexandrea ad Aegyptum* у древним временима посматра као нешто прилично споредно у односу на Египат), не значи да су они скупа живели складно и да су развили различите облике културног додира. Не може се говорити о рађању и развијању једног одређеног александријског идентитета. Све упућује на чињеницу да је, у древној Александрији као и у средњовековној Шпанији, говорење о *convivencia**

¹ За општи преглед историје града, види на пример А. К. Bowman, *Egypt after the Pharaohs: 332 BC - AD 642, from Alexander to the Arab Conquest*, Berkeley – Los Angeles – London 1989, 203-233

* *La Convivencia* – шпан. *саживош*, *заједнички живош* – термин који се користио да опише ситуацију у шпанској историји од умајадског освајања Шпаније 711. године до 1492. године, одн. период у ком су Јевреји, муслимани и римокатолици у Шпанији живели скупа

различитих заједница значило да се речи користе прилично слободно. У историји се много чешће дешавало да суживот буде испуњен немирима него што је то био супротан случај. Колико знамо, ове заједнице су живеле у непрекидно напетом ситуацији и честим изливима мржње и насиља. Но, културна достигнућа Александрије се ипак не могу довести у питање. Међутим, како ћемо онда објаснити неслагање између друштвеног међусобног утицаја и културолошких (или религиозних) додирова? Боље разумевање граница културолошке симбиозе би требало да баца светло на миље у којем је Ориген одрастао и у којем је обликовао своју мисао.

Било би примамљиво потражити корене ове противречности у разлици између „узвишеније културе“ и популарних идентитета, и религиозних и етничких. Али би то довело до заблуде с обзиром на то да је оваква двослојна класификација религије и културе проблематична, и овде као и другде. Није случај да би елите овде уживале међусобне плодноне додире и оплођивање, док би *hoi polloi* [грч. „маса“, „већина“ – *ирим. њрев.*] као у свакој заједници остала дијаметрално супротстављена и у спору. У Александрији, као и другде, интелектуални слој је тај који показује (или одражава, или охрабрује) најнасилније етничке или религиозне предрасуде, док је логично да народни слој становништва често учествује у тим обрасцима веровања и понашања – што је феномен који се често назива „синкретизмом“. Најбољи случај што се тиче овога може бити магија, која је, без сумње, пре него Декартов разум, „la chose du monde la mieux partagée“ [фр. „најбоље распоређена ствар на свету“ – *ирим. њрев.*], и ту се најбоље може пратити културни континуитет од египатских традиција до грчких и јеврејских трендова.²

Географски положај је условио да Александрија, чак и као метропола, у неком смислу остане забачена: релативно далеко и од Атине и од Рима, а прилично близу Јерусалима, или, ако желите, близу Оријенту. Не знамо засигурно из ког разлога је Птоломеј I наредио изградњу Библиотеке. Али се са сигурношћу може претпоставити да је његова намера била да она служи и као средство његове славе (има и других примера таквог понашања, а који су ближи нама) и како би учврстио своју моћ на Истоку. Према јеленистичкој легенди коју су испричали Плиније Старији, Светоније, Ауло Гелије и на крају Исидор Севилски, он је мислио на атинску Библиотеку, коју је установио Пизистрат, коју је Ксеркс пренео у Иран и коју је Селеук вратио назад након Александрових освајања.³

Како би потврдио културни континуитет између нове престонице свога царства и грчке науке и књижевности, цар је прво желео да његова библиотека поста-

у релативном миру. Фраза се користи за означавање узајамне интеракције културних идеја између три групе, и идеја религиозне толеранције – *нај. њрев.*

² О међусобном утицају религиозних предања у римском Египту, види важно дело Д. Франкфуртера [D. Frankfurter], *Religion in Roman Egypt: Assimilation and Resistance*, Princeton/NJ 1998, као и “The Consequences of Hellenism in Late Antique Egypt: Religious Worlds and Actors,” у *Archiv für Religionsgeschichte* 2 (2000) 162-194, од истог аутора.

³ Види, на пример, Исидор Севилски, *Etymologies*, VI, 3, 3. Порекло ове легенде је можда Вароново изгубљено дело *De bibliothecis*. Уопштено о теми, види Л. Касон [L. Casson], *Libraries in the Ancient World*, New Haven – London 2001. Касон се слаже са *communis opinio*, да је Александријска библиотека била прва своје врсте. Њена претходница, збирка коју је Аристотел саставио, сигурно није била истог типа. Касон не помиње легенду о Атинској библиотеци.

не светски центар знања, највећи чувар научног предања. Уз помоћ својих веома посвећених и надарених библиотекара (којима је дао сва неопходна средства), Димитрија из Фалерона, Зенодота из Ефеса и Ератостена из Кирина, и њихових наследника, он је у потпуности испунио овај задатак, као што знамо, а Библиотека је установила и корпус научног знања и створила је класичну филологију.

Грци нису изучавали стране језике: то је можда био њихов најозбиљнији интелектуални недостатак, као што је Момигљано истакао у свом делу *Alien Wisdom* [*Мудрост страница*]. Али су схватили да без познавања мудрости источних народа које су покорили њихово владање њима неће дуго потрајати. Рамене уз рамене са разним покушајима у антропологији, идући Херодотовим стопама (као што су Мегастенова писанија о Индији, или списи Хакатеја Абдерског о Египту), одлучили су да преведу књиге у којима је забележена њихова мудрост.⁴ У неком смислу, у томе се може препознати стварни настанак оријентализма, у чудној мешавини интелектуалне *curiositas* [лат. „радозналости“ – *џрим. џрев.*] и империјалистичких мотива који су такође присутни и у савременом отелотворењу истог. Грчки преводи књига сваке нације – а преводиоци су били учени људи – испунили су полице Библиотеке (дословно *bibliothēkai*).⁵ Демокрит преводи најпознатије мудросне списе из арамејског света, *Ahiqar*. Превод и индексирање текстова који су приписани Заратустри, према Плинију, чинило је више од два милиона редова стихова.⁶ Међутим, постоје одређене сумње у вези са стварним димензијама овог пројекта. Касније сведочанство, *Дијалоџ Јована Филојона*, сачувано у Ибн Ал-Кифтијевом [Ibn Al-Kifti] делу *Ta'rikh al-Nukata*, бележи да када је једном приликом Димитрије рекао Птоломеју како још увек има много књига које нису у библиотеци, из Индије, Персије, Грузије и Јерменије, Вавилонна, на то цар одговорио: „Онда мораш наставити да их потражуваш“.⁷ Овај импресивни корпус превода такође је имао и своју мрачну страну; за јелинистички свет, чинило се као да је читава интелектуална творевина људског рода написана на грчком језику. Већини онога што се може назвати грчком антрополошком литературом морају се наравно додати „домородачки“ јелинизатори, попут Бероса из Вавилоније и Манетона из Египта, који су културно сећање својих култура представили на грчком језику и у складу са грчким обрасцима историографије.

Аристееј је лепо испричао (можда и сувише лепо) причу о најзначајнијим међу овим преводачким пројектима. Јеврејске књиге закона су припадале овим „свештеним књигама Истока“. Јероним заиста и посведочава чињеницу да је Птоломеј II Филадельф сакупио „не само литературу паганских народа, већ и њихове свештене текстове“.⁸ Цар и његови дворски интелектуалци су чули за њих, али вероватно не више од овога. Проглас који је упутио Димитрије из Фалерона, се-

4 Види D. J. Wasserstein, “Why Did Arabic Succeed Where Greek Failed? Language Change in the Near East after Muhammad,” *Scripta Classica Israelica* 22 (2003) 257-272.

5 Tzetzes, *de comoedia*, ed. Koster, стр. 43.

6 *Naturalis historia*, XXX.4, које цитира, као и претходни текст, L. Canfora, *The Vanishing Library*, London 1989 (прво издање на италијанском језику 1987), 24.

7 Што цитира Canfora, *op. cit.*, 88.

8 Што цитира R. Klibansky, “Regagner Athènes à partir d’Alexandrie?,” у C. Jacob and F. de Polignac (eds.), *Alexandrie, IIIe siècle av. J.-C.*, Paris 1992, 231-245, види стр. 232. Читав овај том је изузетан.

дамдесет и двојици мудраца који су послати из Јерусалима, временом ће се показати као најзначајнији пројекат постигнут у Александрији.⁹ Наравно, у Аристеевој причи има много тога што је легенда, али остаје чињеница да су за мање од два века све књиге јеврејске Библије биле преведене (последња књига, Књига о Јестир, постојала је на грчком језику 77. године пре Христа).¹⁰ Јевреји су заиста били поносни због овог достигнућа, и не само да су читали Септуагинту већ су је и у својим синагогама користили у обредном контексту.

Библиотека је на крају изгорела (иако вероватно не по наређењу Калифа Омара, као што то легенда каже), али је кроз Септуагинту хришћанство могло да буде откривено и да се шири. Рејмонд Клибански [Raymond Klibansky] је предложио да „се вратимо до Атине кроз Александрију“. Ја предлагам да, са историјске тачке гледишта, Александрија буде веза између Атине и Јерусалима. Као што то Момиљано, опет, каже, Александрија је место у којем је Грчка стигла до хришћанства – кроз јудаизам а не кроз оријенталне религије, као што је то Дројзен [Droysen] сматрао.¹¹ Још је са првом генерацијом јеврејских хришћана било снажних додира између Јерусалима и Александрије.¹²

Међутим, много пре настанка хришћанства, у Александрији су се догодили многи кључни утицаји на јудаизам. Елијас Бикерман [Elias Bickerman] нас на пример подсећа да су тек под јелинистичким утицајем Јевреји научили да читају и проучавају Тору: пре тога није било верских школа, а није било ни читања Торе у Храму.¹³ Тек су у Александрији Јевреји научили, од Грка, да проучавају своју Тору, коју су Грци на крају назвали *philosophia barbaros*, страна мудрост (односно, она која није написана на грчком језику). Још један траг александријског интелектуалног предања може да се пронађе у самој класификацији књига Библије: као што је Бернхард Ланг [Bernhard Lang] тврдио, заиста, Списи, *ketubim*, могу да буду одраз александријског канона, нека врста јеврејског књижевног канона, који за интелектуалне александријске Јевреје представља врхунац њихове националне књижевности.¹⁴

Дакле – а овде треба бити највише опрезан – драматични значај, како за Египћане тако и за Јевреје и Грке (и касније за хришћане) ових културолошких

9 За недавну поновну процену различитих ставова везаних за порекло и сврху Септуагинте, види А. van der Koou, "The Origin and Purpose of Bible Translations in Ancient Judaism: Some Comments," у *Archiv für Religionswissenschaft* 1 (1999) 204-214.

10 Види А. Momigliano, "Ebrei e Greci," у *RSIt* 88 (1976) 425-443, поново штампано у Id., *Sesto contributo alla storia degli studi classici e del mondo classico*, II, Rome 1980, 527-549, посебно стр. 531-532.

11 Id., "J. G. Droysen between Greeks and Jews," у *History and Theory* 9 (1970) 139-153, поново штампано у његовом делу *Quinto contributo alla storia degli studi classici e del mondo classico*, I, Rome 1975, 109-126, посебно стр. 113.

12 Види, на пример, С. Н. Roberts, *Manuscript, Society and Belief in Early Christian Egypt*, London 1979, 26-48.

13 Види Е. J. Bickerman, *The Jews in the Greek Age*, Cambridge/Ma. - London 1988, 288-289.

14 В. Lang, «The "Writings": A Hellenistic Literary Canon in the Hebrew Bible», у А. van der Koou – К. van der Toorn (eds.), *Canonization and Decanonization*, Leiden – Boston – Köln 1998, 41-65.

додира, и употреба *lingua franca* [„међународног језика“ – *џрим. џрев.*] нису нужно подразумевали суживот (*convivencia*) међу заједницама. Напротив, од самог настанка града, многа сведочанства указују на веома затегнуте односе међу њима.

Написано у другом веку пре Христа, *Грничарево џророчансџво* [*Oracle of the Potter*] које за себе каже да је грчки превод са египатског оригинала, говори о пророчанству упућеном фараону Аменхотепу. *Пророчансџво*, које претпоставља постојање Александрије и култа Сераписовог, приказује снажан антагонизам грчке владавине над Египтом, и нада се да ће јој доћи крај. Римским Египтом су кружила бар још два текста у којима је изражавано супротстављање странцима: *Пророчансџво јаџњешово* [*Lamb's Oracle*] и *Асклеиџе* [*Asclepius*].¹⁵

Снажна египатска национална осећања и ксенофобија би такође могла бити уперена против Римљана и Јевреја, као што је посведочено *Делима џаџанских мученика* [*Acts of the Pagan Martyrs*], а што је израз „аристократске александријске културе и родољубља првог и другог века после Христа – уз постојан антисемитизам и широко распрострањена (али не толико постојана) антиримска осећања“.¹⁶

Антисемитизам је, наравно, већ дуго постојао у Александрији. Египатски свештеник Манетон, који се повезује са Птолемејевим увођењем Сераписовог култа у трећем веку, и који је у свом спису *Еџиџџика* [*Aegyptiaca*] на грчком језику описао своју земљу, такође је и први аутор који је приказао дубоко укоренењу антијеврејску полемику у Александрији, у свом омаловажавајућем опису јеврејске историје. У првом веку пре Христа, од александријских Грка је кренула гласина да бог Јевреја има облик магарета. Ову ће гласину убрзо разрадити Апион, александријски граматичар који је представљао антијеврејску странку у Риму 40. године после Христа.¹⁷

Већ у раном другом веку може се разазнати преображај александријске мржње према Јеврејима уз њихов прелазак у хришћанство. Василид, који је без сумње први хришћански философ, изражава ову нову врсту „метафизичког“ антисемитизма, који одбацује Јевреје и њиховог нижег бога, иако, још увек, не упућује на „богоубиство“ [*Deicide*]. Овакви радикални ставови против Јевреја би тешко могли да нађу уточиште у другачијој, мирнијој клими. Током другог и трећег века, док је хришћанска заједница тежила да себе дефинише, бивајући растрзана између јеврејских хришћана и гностика, тензије међу Јеврејима, хришћанима и Грцима су и даље биле снажне.¹⁸ Поводом два јеврејска рата у

15 Види А. Momigliano, «Some Preliminary Remarks on the “Religious Opposition” to the Roman Empire», у његовом делу *On Pagans, Jews, and Christians*, Middletown/Conn. 1987, 120-141, посебно стр. 128.

16 Id., “The Disadvantages of Monotheism for a Universal State,” у *On Pagans, Jews and Christians*, 147.

17 О овој гласини, види А. Jacoby, “Der angebliche Eselkult der Juden und Christen,” у *Archiv für Religionswissenschaft* 25 (1927) 265-282, и Е. Bickerman, “Ritualmord und Eselkult,” у *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 71 (1927) 171-187, 255-264, поново штампано у његовом делу *Studies in Jewish and Christian History. Part Two*, Leiden 1980, 225-255.

18 Види А. М. Ritter, «Das frühchristliche Alexandrien im Spannungsfeld zwischen Judentum und Christentum. “Frühkatholizismus” und Gnosis – zur Ortsbestimmung clementinisch-alexandrinischer Theologie», у његовом делу *Charisma und Caritas*, Göttingen 1993, 117-136. О прису-

Палестини, јеврејска заједница у Александрији се побунила и гушење тих побуна је довело до знатног осипања ове заједнице. Арналдо Момиљано ми је једном рекао (а то још увек нисам нашао у његовим списима) како је убеђен да је претња хришћанства које се развија оно што је јеврејски јелинизам довело до краја, јер су Јевреји решили да се, такорећи, лингвистички „повуку“ у арамејски језик.

Друштвене и религиозне тензије се ни на који начин нису смириле након Оригеновог времена. Током целог четвртог века, када је Амијан Марцелин Александрију могао да назове *vertex omnium civitatum*, врхунцем свих градова,¹⁹ ове су тензије достигле нове висине, подстакнуте последицама константиновске револуције. Како су египатски култови и даље одражавали постојећу снагу политеизма, охрабрени хришћани су имали све мање стрпљења за оно што су сматрали непрекидним провокацијама. Срушила се претходна јако осетљива равнотежа, односно размена међу следбеницима различитих култова. Етничко и религиозно ривалство је постајало све силовитије, непријатељске групе су покушавале да за себе осигурају политичку подршку. Није изненађујуће откриће да су често хришћани били ти који су по овом питању били у предности. Теодосије I је едиктом из 391. забранио политеистичке култове, што је створило непосредну залеђину за добро познато уништење Серапеума (391-392), под патријархом Теофилом.²⁰ Након овог катаклизмичног догађаја, ниједан пагански аутор се није могао шалити са тиме да су епископи Христови посвећени Серапиону, као што су то раније чинили.²¹ Теофилов рођак Кирило, који је изабран 412. године за епархију Светог Марка, подстицао је погроме Јевреја, док на крају није успео да већину њих протера из града. Неколико година касније, 415. године, исти тај Кирило је потпиривао убиство славног философа Хипатије, ћерке математичара Теона (убиство су вероватно спровели параволани, патријархови „чувари“).²² Ово убиство је у античко време снажно одјекнуло, а у данашње време је изнедрило стварни мит о Хипатији, „la vierge assassinée“ [фр. „убијеној девици“ – *ѝрим. ѝрев.*], како ју је Маурис Барес [Maurice Barrès] назвао.²³

Ови последњи догађаји, који су се збили око петог века, симболишу почетак краја Александрије као метрополе и дома различитих религија и култура које су могле да развију, у несигурном *modus vivendi* [лат. *начину живиња* – *ѝрим. ѝрев.*], неку врсту културне синергије. Од тада ће једино православни (овде православ-

ству јеврејско-хришћанске заједнице, види, на пример G. Dorival, “Le regard d’Origène sur les judéo-chrétiens,” у S. C. Mimouni (ed.), *Le Judéo-Christianisme dans tous ses états*, Paris 2001, 257-288, посебно стр. 287. За општи преглед у вези са почецима хришћанства у Александрији, види J. J. Fernandez Sangrador, *Los orígenes de la comunidad cristiana de Alejandría*, Salamanca 1994.

19 Што цитира G. W. Bowersock, “Late Antique Alexandria,” у *Alexandria and Alexandrianism*, Malibu/Са. 1996, 263-272; види стр. 265. Даље, види С. Haas, *Alexandria in Late Antiquity*, Baltimore 1997. За херметизам у Александрији, види G. Fowden, *The Egyptian Hermes: A Historical Approach to the Late Pagan Mind*, Princeton/NJ 1993 (друго издање), 161-178.

20 О уништавању Серапеума, позadini и последицама тога, види F. Thélon, *Paiens et chrétiens au IVe siècle: l’apport de l’ “Histoire ecclésiastique” de Rufin d’Aquilée*, Paris 1981, 157-179.

21 Види упућивање на апокрифно писмо приписано Хадријану у А. Momigliano, *Popular Religious Beliefs and the Late Roman Historians* (Studies in Church History 8), Cambridge 1971, 1-18, поново штампано у његовом делу *Quinto contributo*, I, 73-92, посебно стр. 78-79.

22 Види M. Dzielska, *Hypatia of Alexandria*, Princeton/NJ 1995, 46.

23 *Ibid.*, 1-26.

ни значи монофизити) хришћани моћи да истрају, док су све остале групе, као што су аријанци или мелетијанци, биле осуђене на пропаст. Под исламом, биће оформљен нови вид друштвеног заједничког живота и интелектуалног међусобног утицаја међу заједницама, али то се у Александрији неће десити. То се неће десити бар до деветнаестог века, када су се појавили савремени покушаји да се поново успостави, такорећи, александријски мултикултурализам. Муслимани, Копти, грчки хришћани и Јевреји, живели су заједно и до неке мере су се мешали. Овај покушај ће се на бруталан начин завршити 1956. године, када су Грци и Јевреји и други „странци“ морали да напусте град.

Пре две године, када сам био у Александрији, посетио сам музеј Кавафис [Kavafis museum], где ме је чувар с подозрењем упитао: „Јеси ли ти Грк?“ Одатле сам отишао до оближње синагоге, да би ми војник на капији одсечно рекао да је улаз забрањен, осим за Јевреје. У данашњој Александрији, где се не може очекивати да наиђеш на Јевреје који говоре грчким језиком, незамисливо је премостити културне и религиозне границе.

Данас – када говоримо о глобалном селу а не о мултикултуралним градовима – знамо да заједнички живот културолошких или религиозних заједница, чак и када је плононосан за све, никада није са собом носио истински суживот [*convivencia*]. Током историје су људи и жене који припадају различитим религиозним групама показали велику способност да једни друге мрзе, док у исто време уче да опште и размењују културне обрасце. Ова противречност, у неком смислу, изгледа да је у исто време и загонетка и покретач историје. Мултикултурализам, ако са собом повлачи и благе културолошке размене и мирне друштвене односе, може исто тако да буде и мит. Али то је један од оних снажних митова у којима су силни, племенити и надарени појединци, кроз векове, могли да сањају о узвишенијој стварности. Ориген је био један од њих.

превод са енглеског:
Маријана Петровић

ALEXANDRIA AND THE MYTH OF MULTICULTURALISM

G. G. Stroumsa

Summary: Since its beginning, Alexandria was always a meeting point of different cultures and religions: the cultural tradition of Alexandria had many components – Hellenistic, Jewish, Egyptian, Gnostic and Christian. In this article prof. Stroumsa comments on the cultural tendencies in Alexandria before the time of Origen.

Keywords: culture, interreligious and interethnic relations, Library of Alexandria, Septuagint.